

Leszek Starosta
Instytut Studiów Europejskich
Polskie Towarzystwo Prawa Sportowego

UNIWERSYTET GDANSKI

RPW/43168/2024 N
Data: 2024-09-25

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR. BARTOSZA ARMKNECHTA
„UMOWA TRANSFERU ZAWODNIKA PIŁKI NOŻNEJ”

W wykonaniu uchwały Rady Dyscypliny Nauki Prawne - Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 24 czerwca 2024 roku w sprawie powierzenia mi oceny rozprawy doktorskiej mgr Bartosza Armknechta „Umowa transferu zawodnika piłki nożnej” – przedstawiam recenzję tej pracy napisanej pod promotorskim kierunkiem prof. Joanny Kruczalak-Jankowskiej i prof. Kamila Zeidlera

Gdynia – Poznań 2024

1. TEMAT OPRACOWANIA

Temat dysertacji „*Umowa transferu zawodnika piłki nożnej*” nie jest adekwatny w kontekście zawartości całej pracy. Sam autor wielokrotnie podkreśla, że rozprawa składa się z dwóch części. Pierwsza, podejmuje zagadnienia teoretycznoprawne w odniesieniu do prawa sportowego; druga, poświęcona jest problematyce cywilistycznej w zakresie stosunków obligacyjnych w sporcie na przykładzie umowy transferowej zawodników uprawiających piłkę nożną w formie wyczynowej. Taką konstrukcją rozprawy odzwierciedla zresztą klarownie skład jej promotorów, specjalistów zakresu teorii i filozofii prawa oraz prawa cywilnego.

Sam zamysł połączenia wymienionych wątków analitycznych uważam za bardzo udany, bowiem wszelkie umowy transferowe na gruncie profesjonalnego sportu nie mogą abstrahować od złożonych problemów prawa sportowego, czy szerzej porządku prawnego na polu współczesnego sportu, gdzie mamy do czynienia z całym szeregiem sekwencji przenikających się norm – publicznoprawnych i prywatnoprawnych. Ma to miejsce w sytuacji kiedy nakładają się na siebie regulacje różnego rodzaju, tworzone równolegle przez podmioty państwowe, ponadpaństwowe i niepaństwowe, a podobny pluralizm występuje też na płaszczyźnie stosowania prawa sportowego. Ta specyfika ustrojowa prawa sportowego podkreślana jest przez Autora w wielu częściach pracy i w rozmaitych kontekstach teoretycznych, co zasługuje na uznanie, choć nie do końca podzielam wszystkie poglądy Autora w tym zakresie – np. ocenę dot. statusu *prawa sportowego powszechnie obowiązującego*.

Wracając do tematu dysertacji, wydaje się, że jej całościowy obraz byłby lepiej oddany poprzez tytuł „*Umowa transferu zawodnika piłki nożnej na tle specyfiki prawa sportowego*” i polecam zmianę idącą w tym kierunku w przypadku podjęcia przez Autora trudu publikacji pracy. Jest to moim zdaniem możliwe po dokonaniu pewnych niezbędnych korekt, przede wszystkim poprzez pominięcie niektórych rozbudowanych ponad miarę wątków pobocznych i dzięki temu zmniejszenie objętości całego opracowania.

W sprawie wyboru tematu recenzowanej dysertacji nie można pominąć kwestii jej oryginalności w świetle prowadzonych już wcześniej badań o podobnym profilu. Przywołać można w tym kontekście rozprawę doktorską Jakuba Laskowskiego „*Prawne problemy przynależności klubowej zawodnika piłki*”

nożnej” - pracy obronionej w 2017 roku w Instytucie Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, której byłem również jednym z recenzentów. Choć ogólny zakres przedmiotowy tego opracowania pokrywa się w jakimś stopniu w jej części cywilnoprawnej z problematyką podjętą przez Bartosza Armknechta, to z całą pewnością nie mamy tu do czynienia z powieleniem wyników badań, a nawet z pokrywaniem się poziomów analizy, czy samego podejścia badawczego. Po pierwsze zaznaczyć trzeba, że rozprawa J. Laskowskiego koncentruje się na problemie zmiany klubowej piłkarza jako procesie związanym z jego rejestracją przez uprawnione organy związków sportowych, a nie na statusie i treści samej umowy transferowej, jako czynności prawnej o określonej strukturze oraz określonej cywilistycznej kwalifikacji rodzajowej; po drugie, recenzowana obecnie praca oparta jest na rozbudowanej podstawie nowocześnie ujmowanej teorii prawa, co umożliwia pełniejsze uzasadnienie racji prezentowanych w jej części szczegółowej. Odnotować trzeba, że szersza autorska argumentacja odnosząca się do porównań obu rozpraw zawarta jest w dysertacji B. Armknechta i w pełni ją akceptuję.

2. PROBLEMATYKA BADAWCZA

Jeśli zakłada się, iż pojęcie „problematyka” odniesione do naukoznawstwa sprowadza się do całokształtu zagadnień dotyczących danego obszaru wiedzy – to przyjęć należy, że podstawowym celem recenzowanej dysertacji jest próba rozwiązania problemu statusu prawnego jednej z umów jakie zawierane są w praktyce sportowej na tle szerszego problemu specyfiki sportu i związanych z nią właściwościami prawa sportowego.

Sport jest współcześnie jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin społecznych i ważnym sektorem rzeczywistości globalizującego się świata, który w niemałym stopniu tę rzeczywistość kształtuje. Sport jest bowiem kluczowym ogniwem tzw. masowej kultury społecznej, odzwierciedlając wiele wartości, które kreują nie tylko postawy i zachowania bezpośrednich uczestników współzawodnictwa sportowego, ale również szerokich kręgów obserwatorów takich zmagania – widzów sportowych. W ten sposób sport staje się dzisiaj ważnym czynnikiem kulturotwórczym, wywierającym niemały wpływ na kształtowanie tożsamości poszczególnych społeczeństw i styl ich życia, a także tworzy określone wzory relacji międzyludzkich o uniwersalnym charakterze, respektowane w globalnej skali świata społecznego. Z tego też powodu sport

staje się przedmiotem zainteresowania wielu nauk o profilu humanistyczno-społecznym, w tym też prawoznawstwa – głównie w kontekście wartości i norm oddziałujących regulacyjnie na zjawiska i procesy bezpośrednio lub pośrednio ze sportem związanych.

Sport jako element życia społecznego podlega nieustannej zmianie w rytmie rozwoju cywilizacji ludzkiej w ogóle. Istotne jest w tym kontekście przedstawienie głównych czynników kształtujących współczesne oblicze XXI-wiecznego sportu w formule umożliwiającej jego ukazanie w wielowymiarowej perspektywie teoretycznej, co jest niezbędne także w zakresie projektowania kontekstowych teorii prawa sportowego, a taką próbę podejmuje Autor recenzowanej pracy.

Pięć grup przenikających się procesów ma w tym zakresie podstawowe znaczenie: a/ postępujący w coraz szybszym tempie rozwój sportu, przejawiający się w postaci tworzenie nowych dziedzin i dyscyplin współzawodnictwa sportowego, co ma związek z umiędzynarodowieniem sportu i jego globalnym wymiarem; b/ wzrastająca nieustannie powszechność i popularność uprawiania sportu w formie amatorskiej, wyczynowej i zawodowej, a także w zakresie samego zainteresowania „oglądaniem” sportu przez szerokie kręgi widzów wydarzeń sportowych w połączeniu z wszechobecną i zaawansowaną mediatyzacją sportu; c/ daleko posunięta ekonomizacja całej sfery społecznej sportu będąca wynikiem jej komercjalizacji i profesjonalizacji, co powiązane jest silnie z postępem technologicznym w różnych sektorowych obszarach ekspozycji sportu; d/ zaawansowane upolitycznienie sportu, polegające przede wszystkim na wykorzystywaniu sportu do pozyskiwania lub utrwalania zasobów i potencjałów władzy publicznej na różnych płaszczyznach społecznych – od lokalnej po globalną; e/ transformacja kulturowa sportu charakteryzująca się coraz bardziej złożonym postrzeganiem samej natury sportu, w której to wizji tradycyjne wartości sportowej rywalizacji oparte na wzniosłych ideach olimpizmu przeplatają się z dążeniem do „wygrywania” za wszelką cenę, co prowadzi często do pozostawiania zasad sportowej moralności na drugim planie, bądź tylko w wymiarze symbolicznym.

Wymienionym procesom przeobrażeń współczesnego sportu towarzyszy szybko przebiegająca jurydyfikacja sportu (ang. *sports juridification*), polegająca najogólniej na coraz dalej posuniętej ingerencji prawa w sferę sportu na wszystkich jego poziomach. Sport i sektor sportowy w ogóle poddawane są silnej presji regulacyjnej – właśnie z uwagi na rosnącą rangę całej sportowej dziedziny

życia społecznego. Normy o sportowych konotacjach przybierają coraz częściej postać norm prawnych stanowiących w rozmaitych sieciach pluralistycznych interesów przez różnorodnych i odmiennych co do typu prawodawców – państwowych, ponadpaństwowych i niepaństwowych. Proces ten wywiera decydujący wpływ na kształtowanie się prawa sportowego jako nowej subdyscypliny w gałęziowej strukturze prawoznawstwa, a wynikiem tego również rozwój nauki prawa sportowego. Rosnące zasoby przepisów prawnych odnoszących się do różnych aspektów sportu oraz lawinowo powiększająca się liczba orzeczeń sądów i trybunałów arbitrażowych dotyczących sporów sportowych powoduje m.in. potrzebę tworzenia podstaw teoretycznych prawa sportowego, a na tym gruncie budowania zarówno integralnych teorii tego prawa, jak również teorii kontekstowych powiązanych w sposób odpowiedni z jedną z klasycznych dziedzin nauk prawnych - prawem karnym, cywilnym i administracyjnym lub też teorii tego rodzaju o interdyscyplinarnym charakterze.

Autor recenzowanej dysertacji podjął się zadania dość trudnego, polegającego na połączeniu cywilistycznych zagadnień prawa sportowego z wątkiem ogólnoteoretycznym, co już samo w sobie zasługuje na uznanie. Osadzenie bowiem rozważań szczegółowych prowadzonych wokół problemów stosunków obligacyjnych i prawa umów w sporcie na szerszym polu integralnej teorii prawa sportowego - pozwala niewątpliwie na bardziej pogłębioną analizę umowy transferu wyczynowego sportowca i przypisanie jej szczególnego statusu prawnego ze względu na samą specyfikę sportu.

W moim przekonaniu problematyka badawcza podjęta kierunkowo w opracowaniu B. Armknechta jest z poznawczego punktu widzenia interesująca i w tym zakresie jej rozwijanie przyczynia się z pewnością do rozwoju nauki prawa sportowego. Warto w tym kontekście odnotować, że na przestrzeni ostatnich kilku dekad prawo sportowe staje się przedmiotem wzrastającego zainteresowania ze strony rodzimego środowiska naukowego, czego wyrazem jest m.in. stale zwiększająca się liczba publikacji o znaczących walorach teoretycznych i jednocześnie potencjale praktycznych zastosowań na polu stanowienia i stosowania prawa sportowego. Tendencja ta wydaje się z kolei inspiracją dla wielu młodych prawników do podejmowania nowych projektów badawczych – także w formie rozpraw doktorskich - odnoszących się do skomplikowanych i trudnych problemów prawnosportowych, co napawa optymizmem przede wszystkim w perspektywie konieczności harmonizacji prawa sportowego w sytuacji braku jego spójności i niesprzeczności - powodowanych systemowym multicentryzmem oraz brakiem powszechnie

aprobowanych reguł kolizyjnych. Można uznać, że recenzowana praca jest przyczynkiem do postępu na tej drodze.

3. KONCEPTUALIZACJA

Przyjęcie określonych założeń koncepcyjnych każdego projektu naukowego koncentrować się winno na należytych uzasadnieniu jego istotności, poprzez przedstawienie racjonalnych argumentów w zakresie motywów podjęcia jakiejś określonej problematyki badawczej, a ponadto także na prezentacji stawianych w tym kontekście hipotez i pytań badawczych.

Ogólne założenie teoretyczne recenzowanej dysertacji sprowadzić można do próby przedstawienia zagadnienia stosunków obligacyjnych w sporcie ze szczególnym odniesieniem do umowy transferu wyczynowego zawodnika piłki nożnej - na szerokim tle specyficznych właściwości prawa sportowego. Tę specyfikę Autor pracy wiąże z multicentrycznością systemu prawa sportowego oraz z wielopoziomowym układem regulacyjno-prawnym w sporcie, którego charakter oddaje najlepiej zjawisko nakładania się na siebie norm publicznoprawnych i prywatnoprawnych.

Na tak ogólnie wytyczonym fundamencie koncepcyjnym oparte są rozważania Autora w obu częściach opracowania. W pierwszej części wiodącym wątkiem dociekań o ważnych walorach teoretycznych jest dążenie do wykazania, że „żywe” prawo sportowe rozpatrywane przez pryzmat globalnego *lex sportiva* jest rezultatem prawotwórczej aktywności nie tylko państw i międzynarodowych organizacji prawa publicznego, ale także w formule *self-regulation* przez związki i federacje sportowe o statusie prywatnym. Stan taki na gruncie sprzeczności różnych polityk sportowych prowadzi do częstych kolizji prawnych, co wymaga harmonizacji prawa sportowego. Ten wątek koncepcyjny pojawia się również w drugiej części rozprawy na kanwie tezy, że złożona struktura systemu prawa sportowego implikuje potrzebę stworzenia teoretycznych podstaw prawa umów w sporcie o uniwersalnym charakterze - z uwzględnieniem faktu, że umowy takie, w tym przykładowa umowa transferu piłkarza, zawierane są przede wszystkim w oparciu o regulacje związków i federacji sportowych. Taka praktyka zawierania umów w sporcie jest wyrazem ogólniejszego procesu prywatyzacji prawa sportowego i globalizującego się prawa w ogóle, co Autor uzasadnia przekonująco w obu częściach opracowania.

Przytoczone w dysertacji argumenty na rzecz zaproponowanego ujęcia koncepcyjnego udowadniają dobrze doniosłość poznawczą problemu statusu umowy transferu zawodowego sportowca piłki nożnej, a także wagę tego zagadnienia z punktu widzenia praktycznych zastosowań na polu tworzenia, stosowania i egzekucji prawa sportowego. Być może w przypadku publikacji rozprawy lub jej wybranych fragmentów warto by poszerzyć zamysł koncepcyjny Autora o analizę kontekstu porównawczego transferów piłkarzy w reżimie prawnym narzucanym przez światową federację związków piłki nożnej – FIFA, a za pośrednictwem tej organizacji przez piłkarskie związki kontynentalne i krajowe - z regulacjami tego typu obowiązującymi w ramach organizacjach funkcjonowania amerykańskiej ligi zawodowej *Major League Soccer* (MLS), która jako jedna z pięciu tego typu korporacji sportowych dyscyplin zespołowych jest przejawem ukształtowanego trwale amerykańskiego modelu sportu.

O ile Autor rozprawy klarownie udowadnia zasadność zaproponowanej koncepcji badawczej, o tyle dość trudno odnaleźć we wstępnej części pracy dobrze skonstruowany zespół hipotez kluczowych w kontekście realizacji kierunkowych celów całej dysertacji. Wydaje się, że Autor myli odmienne kategorie - hipotezy badawcze z teoretyczno-poznawczymi celami określonego zadania naukowego. Hipotezy są w najogólniejszym ujęciu twierdzeniami, co do których istnieje prawdopodobieństwo, że doprowadzą do skutecznego rozwiązania stawianych problemów badawczych – poprzez ich potwierdzenie albo falsyfikację. Natomiast cele każdego projektu o naukowych aspiracjach mają wskazywać do czego i w jakim stopniu przyczynić się mogą uzyskane wyniki badań. Uwaga ta nie wpływa zasadniczo na merytoryczną wartość pracy, choć utrudnia nieco odczytanie jej koncepcyjnych założeń.

4. KONSTRUKCJA I OPIS ZAWARTOŚCI

Konstrukcja ocenianej pracy jest dość oczywista w kontekście przyjętej przez Autora projekcji problemowej, łączącej kwestie ogólnej teorii prawa sportowego z aspektem kontekstowym tego prawa – w postaci cywilistycznej analizy transferu profesjonalnego sportowca w określonej dziedzinie sportu. Takie podejście badawcze jest godne poparcia w świetle akceptacji stanowiska, że nowoczesne prawoznawstwo wymaga nie tylko wiązania nauk prawnych z innymi dziedzinami nauki, ale także pełniejszej integracji w granicach samego prawoznawstwa. W takiej perspektywie epistemologicznej Autor pracy porusza się dość swobodnie na płaszczyźnie ogólnej nauki prawa sportowego oraz

jednocześnie na polu jej części szczegółowej, zogniskowanej wokół zagadnienia umowy transferowej określonego rodzaju.

Konstrukcyjne cechy recenzowanej rozprawy przedstawić należy na tle wskaźnika jej objętości. Praca jest bardzo obszerna. Liczy ogółem 480 stron, składając się ze wstępu (s. 10-17), sześciu rozdziałów (s. 18-359), wniosków końcowych (s. 398-422), a także z załączonej bibliografii zawierającej wykazy źródeł prawa, orzecznictwa, literatury przedmiotu, źródeł internetowych (s. 423-454). W ostatniej części pracy Autor przedstawia jej streszczenie, a dodatkowo jeszcze tzw. abstrakt w języku polskim i angielskim oraz aneks z wzorami i przykładami sportowych umów transferowych (s. 455-480).

Nie wydaje się, aby wykazanie wartości merytorycznej dysertacji wymagało tak znacznego jej rozbudowania w zakresie tekstowej objętości. Przyczyna tego tkwi – jak należy sądzić - przede wszystkim w podejmowaniu przez Autora zbyt licznych wątków pobocznych, których znaczenie dla podstawowego nurtu dociekań jest mocno wątpliwe. Dotyczy to w szczególności tych rozważań, które nie odnoszą się bezpośrednio do specyfiki sportu i mieszanego charakteru sportowego porządku prawnego, będącego rezultatem tej specyfiki, co z kolei rodzi problemy prawne na rynku transferowym profesjonalnych sportowców. Autora dotyka w tej mierze – jak należy sądzić - przypadłość dość powszechna w środowisku młodszego pokolenie prawników realizujących w formie monografii pierwsze poważniejsze projekty badawcze, w których starają się przekazać komplementarnie całą pozyskaną wiedzę dotyczącą sfery ich naukowych zainteresowań. Przygotowaniu pracy do publikacji w przypadku podjęcia takiej inicjatywy winien towarzyszyć zabieg wyeliminowania tego mankamentu poprzez znaczne jej skrócenie.

We wstępie do pracy Autor uzasadnia wagę podejmowanych w niej problemów, podkreślając w szczególności fakt, że kwestie wpływu związków sportowych - organizacji o statusie prywatnym - na kształtowanie stosunków obligacyjnych w sporcie o powszechnej mocy obowiązywania nie była jak dotąd przedmiotem wnikliwego zainteresowania nauki prawa sportowego. Pogłębiona analiza relacji tego typu ukierunkowana na umowę transferu profesjonalnego piłkarza musi być osadzona na szerszym tle specyfiki sportu i wynikających z niej cech prawa sportowego. Argumentacja ta w kontekście konstruowania samego zamysłu badawczego jest w pełni uzasadniona. Na uwagę zasługuje też założenie przyjęte przez Autora w części wprowadzającej rozprawy, że objaśnienie zmian występujących we współczesnym sporcie i ich wpływu na naturę prawa

sportowego może się przyczynić do lepszego zrozumienia istoty złożonych stosunków prawnych okresu nowoczesności oraz postrzegania samej istoty prawa. Za bardzo ciekawą uznać też trzeba propozycję Autora oparcia dyskursu na badawczej koncepcji „prerozumienia”, co umożliwi czytelnikowi, który nie specjalizuje się w prawie sportowym – poznanie specyficznych uwarunkowań funkcjonowania systemu prawa sportowego w świetle samego kontekstu sytuacji zawierania umów transferowych na polu wyczynowej piłki nożnej.

W rozdziale pierwszym opracowania Autor stara się przedstawić w pierwszej kolejności społeczne aspekty współczesnego sportu przez pryzmat jego strukturalno-organizacyjnych właściwości oraz wielopoziomowego mechanizmu regulacyjnego; przechodząc następnie do omawiania założeń badawczych całego opracowania w kontekście stanu badań nad prawem sportowym, w tym w szczególności w zakresie tematyki objętej szczegółowym przedmiotem dysertacji. Nie wydaje się, aby ujęcie to było konstrukcyjnie w pełni uzasadnione. Lepszym rozwiązaniem byłby przeniesienie ogólnych rozważań o sporcie i prawie sportowym do rozdziału drugiego, w którym powielane są zresztą te same kwestie w nieco tylko odmiennej konfiguracji treściowej, co wynika nawet z tytułów podrozdziałów, np. *Prawo sportowe w nauce prawa* (rozdział I), *Prawo i prawo sportowe* (rozdział II). Postulowałbym również, aby w publikacyjnej odsłonie dysertacji – jeżeli taka inicjatywa zostanie podjęta – Autor uzupełnił dyrektywne założenia dotyczące hipotez badawczych, bowiem w recenzowanej wersji prezentowane są w tak zatytułowanej części rozdziału głównie cele całego projektu badawczego, a nie twierdzenia poddawane weryfikacji w dalszych sekwencjach opracowania.

Rozdział drugi rozprawy poświęcony jest zasadniczo wybranym zagadnieniom teorii prawa sportowego. W tym wątku analitycznym Autor podejmuje kwestie ogólnospołecznych uwarunkowań sportu, które wpływają nie tylko na kształt prawa sportowego, ale także na dynamikę jego rozwoju, co w konsekwencji daje podstawy do jego gałęziowej identyfikacji w postaci subdyscypliny prawa nowej generacji. Autor pracy słusznie wskazuje na fakt, że prawo sportowe charakteryzuje się dużym stopniem prywatyzacji na wielu płaszczyznach ekspozycji, tak na poziomie jego tworzenia, jak również stosowania – z dominującym udziałem, jak stwierdza, wielosegmentowych form arbitrażu sportowego. W tym kontekście Autor stawia śmiałą tezę, że w przypadku sporów sportowych strony w nich uczestniczące mają do wyboru zarówno typ prawa – państwowego albo niepaństwowego - na podstawie, którego spór ma być rozstrzygany, jak również wybór podmiotu orzekającego, co

ma świadczyć o „pluralizmie prywatyzacji” prawa sportowego. Pogląd ten jest mocno dyskusyjny, bowiem w sprawach związanych z odpowiedzialnością karną sportowca za czyn niedozwolony wyłączna jurysdykcja należy do krajowych sądów powszechnych, podobnie jak w przypadku odpowiedzialności za szkody takimi czynami wyrządzone. Nie oznacza to jednak, że nie mamy w czasach tzw. drugiej nowoczesności do czynienia z postępującą prywatyzacją *lex sportiva* w innych sportowych obszarach regulacyjnych, co łączyć należy niewątpliwie z wyraźną tendencją do przejmowania przez organizacje sportowe dysponujące znaczącymi zasobami władczymi inicjatywy w normowaniu „spraw sportu” donośnych w wymiarze publicznoprawnym, co według założeń tradycyjnokonserwatywnej doktryny prawnej winno stanowić wyłączną domenę legislacji państwa narodowego.

W teoretycznoprawnym kontekście analitycznym Autor rozprawy dość stanowczo przeciwstawia się paradygmatom wczesnego pozytywizmu prawniczego, opowiadając się za potrzebą wykorzystania na gruncie poznawczym prawa sportowego postmodernistycznych teorii prawa, przy czym nie zawsze jest do końca konsekwentny w tym poglądzie, np. kiedy analizuje w rozwiniętym wywodzie problemy porządku prawnego w świetle teorii reformowanego pozytywizmu H.L.A. Harta, J. Raza i J. Finnisa, a nie poświęca zbyt wiele miejsca krytycznemu prawoznawstwu ery ponowoczesności, które to nurt kształtowany jest właśnie przez teorie zaliczane do prawnego postmodernizmu. Wspólnym ich wyznacznikiem jest odrzucenie formalizmu prawnego jako kategorii oderwanej od rzeczywistości społeczno-politycznej, co pozostaje w związku z samym rozumieniem prawa w jego kosmopolitycznym wymiarze. W duchu przewyższania różnych odmian pozytywizmu, reprezentanci idei postmodernistycznych postulują poszerzenie pola nauk prawnych poprzez konsekwentne wykorzystywanie metody krytycznej argumentacji, która jest najbardziej właściwa dla ujawniania sporów ideologicznych i politycznych istotnych z punktu widzenia natury prawa i jego funkcji, co wykracza dalece poza dogmatycznie ukierunkowaną analizę tekstów prawnych.

Zgodzić się trzeba z wielokrotnie eksponowaną przez Autora pracy tezą, że konstruowanie kontekstowych teorii prawa sportowego winno być osadzone na modelu prawoznawstwa, którego fundamenty oparte są w głównej mierze na teoriach zaliczanych do postmodernizmu prawnego. Należałoby to jednak poprzeć szerszym ukazaniem kierunków rozwoju tej najbardziej wpływowej współcześnie formacji intelektualnej – także w obrębie prawoznawstwa. Jest to

postulat, który kieruję w stronę Autora recenzowanej dysertacji w przypadku przygotowania jej publikacji. Szczególnie ważne wydaje się w tym kontekście powiązanie postmodernistycznych teorii pluralizmu prawnego z rozważaniami odnoszącymi się do multicentryzmu systemu prawa sportowego. W tym zakresie analitycznym ciekawa jest supozycja Autora, że dla odtworzenia cech tego systemu należy odnieść się do kwestii wielości jurysdykcji, autonomii organizacji sportowych, obszerności zakresu regulacji sportowych, potrzeby ustanowienia norm kolizyjnych w kontekście dążenia do harmonizacji prawa sportowego. Warto by dodać do tego zestawienia zmienne łączące się ze specyfiką źródeł *lex sportiva*, przy czym należy zwrócić uwagę, że źródła te należy rozpatrywać zarówno w ujęciu formalnym, jak też materialnym. Źródła prawa sportowego w znaczeniu materialnym mają zasadniczy wpływ na treść i funkcjonowanie „żywego prawa sportowego”, które jest odbiciem skomplikowanego układu sprzecznych interesów na poziomie świata sportu. Ujawnienie tych interesów jest kluczowe dla wyjaśniania kwestii - nie tylko materialnych źródeł prawa sportowego, ale także treści polityki sportowej określonego podmiotu aktywnego na tym polu. Polityka sportowa wyznacza kierunek nadawany danej polityce prawa sportowego, co umożliwi z kolei analizę źródeł formalnych, kształtowanych na gruncie odmiennych polityk prawnosportowych.

Rozdział trzeci rozprawy Autor rozpoczyna od luźnych dosyć spostrzeżeń na temat historii sportu oraz samej jego natury, związanej z formą indywidualnego lub zespołowego współzawodnictwa między ludźmi o określonych cechach. Na tym tle przechodzi do kontynuacji rozważań o źródłach prawa sportowego, zapoczątkowanych w rozdziale poprzednim. Choć niektóre wątki tych dociekań niepotrzebnie się powielają, to kierunkowy wywód jest konsekwentny i oparty na szerokim materiale źródłowym, choć zalecałbym dalej idącą selekcję w tym zakresie. Podzielam stanowisko Autora nie zawsze powielane w krajowej doktrynie, że do klasy prawa sportowego zaliczać należy wszelkie regulacje sportowe, które są uznawane za obowiązujące w sensie możliwości ich egzekucji. Formalnymi źródłami tego prawa są więc zarówno akty prawa państwowego i międzypaństwowych organizacji międzynarodowych, jak też normy tworzone przez międzynarodowe i krajowe organizacje sportowe o statusie prywatnym. Te pierwsze Autor pracy określa mianem prawa powszechnego lub *hard law*, a drugie natomiast nazwą prawa związkowego. Ten pogląd skłania do polemiki, bowiem w praktyce funkcjonowania prawa sportowego, powszechność stosowania regulacji niepaństwowych nie może być kwestionowana, co zresztą Autor podnosi wielokrotnie w innych sekwencjach

treściowych opracowania. Zauważyć warto, że w prawniczej praktyce sportowej często zaznacza się nawet prymat regulacji niepaństwowych w stosunku do unormowań, które nazywane są w tradycyjnej konwencji ontologicznej – normami publicznoprawnymi. Również zwrot „prawo związkowe” odnoszony do sportowych regulacji niepaństwowych można kwestionować, jeśli się zważy, że nie są one tworzone wyłącznie przez typowe stowarzyszeniowe związki sportowe i federacje takich związków, ale także przez takie organizacje jak MKOL, WADA, czy też CAS i inne ogniwa arbitrażu sportowego - w zakresie swej aktywności prawotwórczej. Uwagi te nie zmierzają jednak w żadnym stopniu do podważania prawa Autora dysertacji do kreowania własnych koncepcji definicyjnych. W tych ramach ważna jest autorskie wyliczenie formalnych źródeł prawa sportowego, które mają podstawowe znaczenie dla kształtowania stosunków obligacyjnych w piłce nożnej, choć jeszcze ciekawsze byłoby ujęcie ukazujące na gruncie jakich polityk prawa te regulacje zostały ustanowione. W tym zakresie ważne byłoby przedstawienie materialnych źródeł prawa sportowego oraz ich wpływu na treść umów transferowych zawieranych w profesjonalnym sporcie. Źródła tego typu związana są nieodłącznie z uwarunkowaniami natury ogólnospołecznej, politycznej i ekonomicznej, jakie oddziałują na treść „żywego prawa sportowego”, które jest zawsze w jakimś stopniu odbiciem skomplikowanego i zapętlonego układu sprzecznych interesów na różnych polach funkcjonowania sportu. Zachęcam Autora dysertacji do szerszego podjęcia tej problematyki w ramach kontynuacji badań dotyczących stosunków umownych w sporcie, a przy okazji odsyłam do *Wielkiej Encyklopedii Prawa. Prawo Sportowe* (2023), w którym to dziele opisane zostały źródła prawa sportowego w dwóch odrębnych hasłach – jako źródła formalne oraz źródła materialne.

Do ciekawszych wątków dysertacji, mających bezpośredni związek z niekwestionowaną specyfiką sportu i prawa sportowego, zaliczam analizę odnoszącą się zasady swobody umów w sporcie, którą Autor uznaje za swoistą klauzulę generalną wykształconą w wyniku „siły normatywnego oddziaływania” organizacji sportowych o globalnych zasobach władzy w świecie sportu. Nie można jednak tracić z pola widzenia faktu, że interesy tych podmiotów w przedmiotowym zakresie pozostają często w sprzeczności z interesami państwowych i ponadpaństwowych legislatorów. Nie wywołuje to jednak stanu skrajnej dysharmonii regulacyjnej, gdyż na różnych płaszczyznach aktywności publicznych i prywatnych aktorów działających na polu stosunków umownych w sporcie występują też interesy zbieżne, pozostających w wielu skomplikowanych

interakcjach z interesami przeciwstawnymi. Względny stopień równowagi oparty jest przede wszystkim na uznawaniu fundamentalnych zasad kultury sportu – *principia sportiva*, których przestrzeganie jest zasadniczym czynnikiem umożliwiającym funkcjonowanie i rozwój sportu, a w wymiarze szczegółowym także zmienną ograniczającą swobodę takiego kształtowania sportowych umów, które groziłoby naruszeniem naczelnych kanonów sportowej moralności i daleko posuniętą dehumanizacją sportu w ogólności. W takim właśnie kontekście można mówić o ogólnoteoretycznej doniosłości problemów podejmowanych w recenzowanej rozprawie.

W rozdziale czwartym, początkującym cywilistyczną część studium, Autor omawia najpierw zagadnienia dotyczące umów obligacyjnych zawieranych polu sportu, a następnie przechodzi do analizy regulacji tego rodzaju, które normują stosunki umowne w piłce nożnej - ze szczególnym uwzględnieniem umowy transferu profesjonalnego piłkarza. Rozważania wokół problemów „prawa piłkarskiego” koncentrują się na dwóch obszarach. W pierwszej kolejności Autor pracy opisuje regulacje o globalnym zasięgu oddziaływania tworzone przez FIFA, które są podstawą unormowań krajowych federacji piłki nożnej, w tym polski związek sportowy piłkarski – PZPN. Kolejny wątek dociekań związany jest z wpływem prawa UE na prawo sportowe. Szczególnie ważną funkcję w tej kwestii odgrywają wyroki Trybunału Sprawiedliwości UE, będące niekwestionowanym źródłem prawa. Trafna jest w tym kontekście ocena Autora, że granice obowiązywania regulacji zawartych w orzeczeniach tego sądu europejskiego zdecydowanie wykraczają poza granice UE, co najwyraźniej oddaje tzw. Prawo Bosmana, odnoszące się konkretnie do problemów umowy transferowej zawodnika piłki nożnej. Sprawa ta jest szeroko opisywana w publicystyce prawniczej, bowiem jej skutki przyczyniły się do radykalnej zmiany na normatywnym polu umów zmian przynależności klubowej piłkarzy. Autor pracy podejmuje tę kwestię w kontekście oddziaływania prawa tworzonego przez instytucję międzynarodowej organizacji prawa publicznego na aktywność regulacyjną federacji piłkarskich - światowej i kontynentalnych. Ciekawe byłoby w tych ramach analizy przedstawienie reakcji na przedmiotowe regulacje lig piłkarskich pozostających poza jurysdykcją FIFA, a taką jest coraz bardziej znacząca na globalnym rynku piłkarskim amerykańska liga zawodowa Major League Soccer – MLS.

Zaznaczyć warto, że Autor rozprawy prezentuje też inne istotne dla prawa piłkarskiego (*football law*) rozstrzygnięcia TSUE, które dotyczą usług świadczonych w sektorze piłki nożnej przez menadżerów i agentów piłkarskich.

Szczególnie interesujące jest stanowisko tego sądu w sprawie dopuszczalności organizowania w Europie rozgrywek piłkarskich w formule *Super League* - autonomicznych w stosunku do rozbudowanego systemu gier, którym zarządza i kieruje europejska federacja piłkarska - UEFA. Trafna jest autorska konkluzja eksponowana w recenzowanej dysertacji, że orzeczenie w tej sprawie jest wyrazem ograniczenia „legislacyjnej” władzy organizacji sportowej o statusie prywatnym przez unormowania stanowione w publicznoprawnym reżimie międzynarodowym. Pogląd ten pozostaje jednak w pewnym stopniu w sprzeczności z tezą o dominującej pozycji federacji piłkarskich w regulacji stosunków umownych. W takim kontekście - w wymiarze postulatywnym - zachęcałbym Autora do analizy spraw podejmowanych przez Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu – CAS, pod kątem przyznawania prymatu określonej formacji prawa. Nie jest to orzecznictwo w tym zakresie konsekwentne. W niektórych przypadkach podstawą rozstrzygnięcia jest bowiem prawo państwowe i międzypaństwowe, w innych natomiast - preferowane jest prawo organizacji sportowych.

Rozdział piąty opracowania Autor rozpoczyna od analizy samego pojęcia „transfer piłkarza”, co wymaga zarysowania – jego zdaniem – szerszego tła ekonomicznego na jakim umowy takie są zawierane, bowiem kwestie finansowe są ważnym czynnikiem motywującym wiele podmiotów aktywnych w procesie zmian przynależności klubowej zawodników piłki nożnej. Autor odwołując się do wcześniej już poruszanych kwestii komercjalizacji i profesjonalizacji sportu udowadnia, że rynek transferowy stanowi istotny składnik całego ujmowanego globalnie tzw. biznesu piłkarskiego. Ważna wydaje się też być teza, że umowy transferowe piłkarzy przyczyniać się mogą w jakimś stopniu do podnoszenia poziomu sportowego klubów i zawodników w nich uczestniczących, ale jednocześnie nie można tracić z pola widzenia aspektu finansowo-zarobkowego takich umów.

Kolejnym wątkiem rozdziału są rozważania Autora na temat istoty umowy transferu piłkarskiego, w rezultacie których dochodzi do przekonania, że taki zabieg poznawczy jest uzasadniony koniecznością budowania podstaw rekonstrukcji *essentia negotii* przedmiotowej umowy. Choć nie jest to stanowisko specjalnie odkrywcze z epistemologicznego punktu widzenia, to jednak zasługuje na prezentację z uwagi na przedmiot dociekań badawczych prowadzonych w dalszych fragmentach rozprawy.

Treść rozdziału szóstego rozprawy skupia się na analizie transferowej zawodnika piłki nożnej traktowanego w kategoriach obligacyjnego stosunku prawnego występującego w praktyce obrotu prawno-sportowego. Ten nad wyraz obszerny fragment pracy składa się z czterech tematycznych sekwencji rozważań. W pierwszej części Autor przedstawia ogólne - normatywne podstawy umowy transferu piłkarskiego w perspektywie zmian jakie dokonały się w roku 2023 za sprawą aktu FIFA - pod nazwą *Regulation on the Status and Transfer of Players* - którego ustalenia są wiążące dla wszystkich krajowych związków sportowych piłki nożnej, sfederowanych organizacyjnie z FIFA, a na tym tle poddaje analizie cztery rodzajowe kategorie przedmiotowych transferów – definitywny, czasowy, wolny, zawodnika niepełnoletniego, medyczny - z dodatkowym podziałem na transfer krajowy i zagraniczny.

Kolejna część rozdziału poświęcona jest rozważaniom dotyczącym istoty umowy transferu piłkarskiego w odniesieniu przedmiotowym i podmiotowym (strony umowy). W tym kontekście Autor zalicza tę umowę do klasy umów nienazwanych, podkreślając jej specyfikę, która wynika - jego zdaniem – z faktu, że zawierana jest w oparciu o ramową regulację międzynarodowej organizacji sportowej autonomicznie legitymowanej do zarządzania i nadzorowania obrotu na tzw. rynku piłkarskim. Ciekawe byłoby w tym kontekście podjęcie kwestii ustalenia podstaw prawnych transferu zawodnika z klubu odstępującego, pozostającego pod hierarchicznie ukształtowaną jurysdykcją FIFA do klubu pozyskującego, jakim jest podmiot amerykańskiej ligi zawodowej – MLS, która to organizacja nie podlega takiemu reżimowi.

Następny fragment rozdziału odnosi się do dwóch wątków. Najpierw jest to kontynuacja rozważań na temat reprezentacji w umowach transferowych w świetle uzyskiwania „zgód korporacyjnych”, które warunkują ważność takiej umowy, zawieranej z udziałem klubu piłkarskiego - z podziałem na zgody klubów funkcjonujących w różnych formach spółek prawa handlowego. Brakuje - w tej sekwencji dociekań - analizy transferu piłkarza jakiego stroną odstępującą jest klub sportowy o statusie stowarzyszenia. Interesujące są natomiast wywody Autora pracy związane z klauzulami umownymi podlegającymi negocjacom stron, gdzie tzw. klauzula wykupu przedstawiona jest w formule porównawczej.

Przedmiotem ostatniej części rozdziału szóstego są „umowy towarzyszące” transferowej umowie zasadniczej. Wśród tych dodatkowych klauzul ważne znaczenie przypisuje Autor rozprawie kontraktowi zawodniczemu, który poddany jest wielostronnej analizie w aspekcie merytorycznym i prawnym.

Jako umowa „sprzężona” z transferem zasadniczym piłkarza uznana jest też w recenzowanej pracy umowa pośrednictwa świadczona przez agentów piłkarskich koncesjonowanych w procedurze FIFA. Na tle rozważań odnoszących się do tzw. umów towarzyszących ważna jest uogólniająca konstatacja, że postanowienia zawarte w umowach tego typu wpływają znacząco na zakres stosowania zasady swobody stosunków umownych w świecie piłkarskim.

W aspekcie konstrukcji rozdziału szóstego rozprawy zachęcałbym Autora – przy próbie publikacji - do podziału tego obszernego materiału na cztery integralne, choć powiązane ze sobą jednostki redakcyjne, co ułatwiłoby lekturę tego cywilistycznie zorientowanego fragmentu dysertacji. Zabieg taki pozwoliłby również na eliminację formalnego mankamentu związanego z powieleniem tytułów całej pracy i jednego z rozdziałów, co sugerować może, że pozostałe rozdziały nie przystają do podjętej tematyki badawczej. Sugestię tę formuję w kontekście wcześniejszej uwagi dotyczącej kwestii zawężonego ujęcia tytułu pracy w stosunku do jej zawartości.

Podsumowaniem dysertacji są „wnioski końcowe”. Ta część pracy jest zdecydowanie nazbyt obszerna tekstowo, ponieważ Autor odtwarza w niej ponownie cele swojego przedsięwzięcia i przedstawia jednocześnie zawartość poszczególnych rozdziałów. Tymczasem zakończenie opracowania o naukowych aspiracjach winno być krótkim ustosunkowaniem się Autora do całości. Wyniki z przeprowadzonych badań należy stosownie porządkować w grupy wniosków o teoretycznym charakterze, które spełniają funkcję poznawczą oraz grupę wniosków posiadających walory praktycznych zastosowań. Ułatwieniem dla czytelnika jest też zaprezentowanie wniosków w kolejności przyjętych założeń pracy oraz stawianych hipotez i pytań badawczych, co umożliwia ocenę, które z nich znalazły potwierdzenie w całym opracowaniu, a które nie zostały pozytywnie zweryfikowane. Nie oznacza to wcale, że we wnioskach końcowych trzeba ograniczyć się wyłącznie do stwierdzenia, że badania potwierdziły w całości albo w części hipotezy wstępne, gdyż musi to być poparte komentarzem w postaci kluczowych twierdzeń z treści pracy na podstawie jakich formułowane są końcowe konstatacje uogólniające. Nie należy jednak dla osiągnięcia tego celu ponownie cytować całych sekwencji zdań zawartych w treści wprowadzenia do pracy i poszczególnych jej rozdziałach – wystarczy bowiem odesłania do odnośnych fragmentów pracy z przywołaniem np. odpowiednich jednostek redakcyjnych, w których wywód analityczny był prowadzony.

Przedstawione uwagi nie oznaczają, że zakończenie recenzowanej pracy nie spełnia w ogóle celu jaki stawia się takim segmentom opracowań naukowych. Mają one raczej skłonić Autora do przemyśleń w przypadku podjęcia inicjatywy publikacyjnej. W wymiarze postulatycznym zalecałbym rezygnację z tej części wniosków końcowych, które powielają w dość dużym stopniu wcześniejsze fragmenty dysertacji (s. 396-409) i ograniczenie się w tym zakresie do przedstawienia finalnych twierdzeń (s.410-422). W tak zrekonstruowanym zakończeniu dysertacji należałoby jednak dokonać stosownego podziału na twierdzenia jakie są ważne w opinii Autora dla całej problematyki opracowania oraz na te konstatacje, które mają według Autora wymiar nowatorski w aspekcie teoretycznym. Przemienne prezentowanie w dysertacji obu tych typologicznie różnych wniosków jest nieco mylące. Spostrzeżenie to odnośnie głównie do finalnych twierdzeń formułowanych przez Autora, które dotyczą ogólnej teorii prawa sportowego i nie są z całą pewnością odkrywcze, gdyż wcześniej problemy z nimi związane były szeroko przedstawiane w literaturze światowej, a pewnym zakresie także w publicystyce krajowej.

Wydaje się, że nowatorskie są te twierdzenia eksponowane w części finalnej rozprawy, które bezpośrednio odnoszą się do zagadnienia swobody umów przy zawieraniu umów transferu profesjonalnego sportowca. Na wyróżnienie zasługuje przykładowo teza, że swoboda umów wyznaczana w polskim porządku prawnym przez ustawę i zasady współżycia społecznego jest ograniczana w transferach sportowych – w tym zawodnika piłki nożnej – przez regulacje o statusie prawa tworzone przez prywatne organizacje sportowe, które to regulacje określają dość kazuistycznie prawa i obowiązki stron kontraktu transferowego i mogą być jednocześnie podstawą ustalania odpowiedzialności *ex contractus*. W tym samym kontekście doniosłe teoretycznie jest twierdzenie, że na rynku piłkarskich transferów podmioty zawierające umowy tego rodzaju opierają faktycznie ich obligacyjną treść na gruncie szczegółowych regulacji organizacji sportowych z pominięciem prawa państwowego, co daje podstawy do wniosku, że umowy takie w dużym zakresie ograniczają stosowanie zasady swobody umów. Inna interesująca teza Autora pracy sprowadza się do twierdzenia, że transfer piłkarza to w rzeczywistości zespół umów, których celem jest zmiana przynależności klubowej zawodnika w zamiarze kontynuacji jego kariery sportowej w innym klubie, a specyfika transferu piłkarskiego uniemożliwia zaliczenie tego kontraktu do jakiegoś klasycznego typu umowy cywilistyczno-prawnej. Odnotować też warto trafność twierdzenia, że przedmiotem umowy transferu piłkarza nie jest sam zawodnik, co mogłoby być

łączone z przejawem handlu ludźmi, a jest nim prawo do zawarcia kontraktu między klubami piłkarskimi wraz z podmiotowym uprawnieniem do zgłoszenia zawodnika do rozgrywek danego szczebla przez klub pozyskujący. Cenna wydaje się też konstatacja na temat związania profesjonalnego piłkarza dwoma stosunkami prawnymi, po pierwsze - z klubem z jakim zawarł kontrakt zawodniczy w formie umowy o pracę lub innej umowy cywilnoprawnej; po drugie – ze związkiem sportowym, członkostwo w którym uprawnia zawodnika do czynnego uczestnictwa w rywalizacji sportowej w barwach klubu kontraktującego. Analogicznie postrzega Autor dysertacji sytuację prawną czynnego piłkarza amatora, gdzie jednak kontrakt zawodniczy zastąpiony zostaje deklaracją członkostwa klubowego.

W odniesieniu do ogólnoteoretycznej części opracowania Autor formułuje postulatywnie ciekawą tezę, która przyczynić miałyby się – jego zdaniem - do harmonizacji prawa sportowego, które pełne jest wewnętrznych sprzeczności, przy braku powszechnie akceptowanych reguł kolizyjnych, co wynika głównie z pluralizmu sportowych prawodawców – układu ukształtowanego na mocno skomplikowanym polu zarządzania sportem w formule „*multilevel governance*” na niemal wszystkich poziomach ekspozycji sportowego współzawodnictwa. Integrację prawa sportowego – według propozycji B. Armknechta - zapewnić by mogło ustanowienie swoistego rodzaju nadrzędnych zasad w postaci *Constitutio Lex Sportiva*, które byłyby przestrzegane przez wszystkich aktorów aktywnych na polu przebiegających wielowarstwowo procesów tworzenia i stosowania prawa sportowego oraz działających w granicach szeroko ujmowanego rynku sportowego – w ogóle. Ta szlachetna w swym wyrazie idea nie ma jednak realnych szans na realizację, ponieważ współczesny sport przepętniony jest konfliktami interesów, które w wielu przypadkach wydają się nierozwiązalnymi. Funkcjonowanie sportu w wymiarze międzynarodowym umożliwił mechanizm wzajemnych przystosowań podmiotów posiadających znaczące zasoby władcze nad sportem, który zapewnia względną tylko równowagę między aktorami dążącymi do zajęcia pozycji dominujących w globalnym sektorze sportu. Zresztą B. Armknecht zgłaszając pomysł potrzeby stworzenia „konstytucji sportu” jako narzędzia harmonizującego niespójny system prawa sportowego – nie wskazuje kto miałby być autorem takiego normatywnego aktu o powszechnym zasięgu obowiązywania, co potwierdza tylko, że harmonizacja prawa sportowego jest zasadniczym problemem nie tylko nauki prawa sportowego, ale także całej regulacyjnej praktyki sportu.

Na pochwałę zasługuje uzupełnienie treści recenzowanej rozprawy o jej streszczenie i abstrakt – zamieszczone w języku polskim i angielskim. Wydaje się, że oba te opracowania łącznie mogłyby zastąpić redakcyjną część zakończenia całej dysertacji, a w każdym razie warto by w jej wersji publikacyjnej przenieść ich merytoryczną zawartość do wątku dotyczącego wniosków końcowych.

5. METODY BADAWCZE

Zagadnienie związane z metodyką badań naukowych jest istotne w kontekście treści rozprawy doktorskiej, bowiem wykazanie w niej poprawności poznawczej postępowania mającego doprowadzić do rozwiązania jakiegoś określonego problemu naukowego - zaświadczać ma o należyтым przygotowaniu doktoranta do kontynuacji badań w danej dziedzinie nauki w przyszłości. Jeśli przez metodę badawczą rozumie się spójny zespół teoretycznie uzasadnionych zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych obejmujących całość czynności zmierzających do rozwikłania zakreślonego hipotezami problemu o naukowym znaczeniu, to w przypadku recenzowanej pracy należałoby odpowiedzieć na pytanie, czy Autor w dążeniu do odtworzenia właściwości umowy transferu zawodnika piłki nożnej rozpatrywanej na tle specyfiki sportu i prawa sportowego – wykorzystał adekwatne metody badawcze. W ogólnym wymiarze oceniającym uznać można, że dokonany kierunkowy wybór podejścia badawczego przez B. Armknechta jest uzasadniony, choć nie oznacza to braku jakichkolwiek uwag polemicznych w zakresie dotyczącym prezentowanych w pracy szczegółowych preferencji badawczych - odnoszących się badania wybranej instytucji prawa sportowego.

Rzeczywistość „świata sportu” można odkrywać poprzez umiejętnie prowadzony proces poznawczy, który winien być oparty na wybranej koncepcji epistemologicznej, wyznaczającej samo pole i kierunki poznawania sportu i całej dziedziny społecznej ze sportem związanej. W tych ramach wyróżnić należy dwie podstawowe płaszczyzny; po pierwsze – połączoną z naukoznawstwem epistemologię w postaci teorii procesu poznawczego, po drugie – metodologię jako teorię działań poznawczych. Podkreślić jednak warto, że podział ten ma zrelatywizowany charakter, bowiem procesy poznawcze przebiegają na ogół na poziomie realnie podejmowanych działań o naukowym statusie, które z kolei nawiązują zawsze w jakiś sposób do ogólniejszych teorii odkrywania jakiegoś obszaru rzeczywistości. Autor rozprawy w podrozdziale dotyczącym metody badań podnosi zarówno kwestie epistemologiczne, jak i metodologiczne, choć szkoda, że nie rozróżnia obu tych obszarów samej treści wywodu.

Warstwę epistemologiczną odczytać można z założeń poczynionych przez Autora odnośnie obranej logiki prowadzenia dociekań poprzez zastosowanie metody myślenia, badania i systematyzacji wiedzy. Na uwagę zasługuje również podkreślenie wagi analitycznej krytycznej argumentacji jako ważnej zmiennej w procesie poznawczym, co jest dość oczywistym wyborem w sytuacji, kiedy Autor wielokrotnie eksponuje w wielu częściach pracy pogląd, że badania swoje opiera na postmodernistycznym modelu prawoznawstwa. Zaznaczyć bowiem trzeba, że teorie zaliczane do tego nurtu głoszą potrzebę otwartości badawczej w wyjaśnianiu wszystkich złożonych zjawisk odmieniających oblicze XXI-wiecznej ludzkości, wynikiem czego jest swoista „konwencjonalizacji nauki” przejawiająca się w krytycznym nastawieniu do klasycznej idei racjonalności i obiektywizmu świata społecznego. Ten rodzaj krytycyzmu Autor rozprawy odnosi w pierwszej części pracy do pozytywizmu prawniczego, który jest stanowczo odrzucany przez przedstawicieli najbardziej rozpoznawalnych szkół postmodernistycznych, jakimi wydają się być intelektualny ruch *Critical Legal Studies* (CLS) oraz kierunek radykalnej orientacji pluralizmu prawnego, jaki wiązać można niewątpliwie m.in. z teorią prywatyzacji prawa, co B. Armknecht dobrze przedstawia na przykładzie prawa sportowego.

Postmodernistyczna wizja prawoznawstwa opowiada się zdecydowanie za interdyscyplinarnym podejściem analitycznym oraz otwartością badawczą w opozycji do teorii wczesnego pozytywizmu prawniczego oraz tradycyjnego normatywizmu w wydaniu „czystej nauki prawa” H. Kelsena. Autor pracy w swych wielowątkowych wywodach podkreśla, że cały jego zamysł badawczy opiera się właśnie na przyjęciu otwartego modelu prawoznawstwa jako fundamentu na jakim konstruuje kontekstową teorię prawa sportowego, odnoszącą się do umowy transferu profesjonalnego piłkarza. Zasługuje to na wstępną aprobatę, biorąc pod uwagę samą specyfikę prawa sportowego. Przyjmując to kluczowe założenie Autor nie jest jednak do końca konsekwentny, opisując reguły metodologiczne, które wykorzystuje w procesie badawczym. Wśród nich wymienia na pierwszym miejscu metodę dogmatyczno-prawną, stosując ją w drugiej – szczegółowej części dysertacji, choć metoda ta jest odrzucana zdecydowanie przez postmodernistyczne teorie prawa.

Specyfika prawa sportowego związana z jego multicentryczną naturą oraz kosmopolitycznym charakterem skłania do opowiedzenia się za pluralizmem metodologicznym, co oznacza możliwość wyboru takich technik i procedur badania relacji sportu i prawa, które w największym stopniu przyczynić się mogą do rozwiązania konkretnie wytyczonego projektu badawczego. Nie neguję w

żadnym razie prawa Autora rozprawy do uznania, że metoda dogmatyczno-prawna – bo takim terminem Autor się posługuje – jest przydatna dla analizy umowy transferu sportowego w piłce nożnej, ale w takim razie nie można mówić w zdecydowanie przekonujący sposób o preferowaniu w wymiarze poznawczym postmodernistycznej wizji nauk prawnych. Można raczej sądzić, że koncepcja metodologiczna realizowana w recenzowanej pracy jest wyrazem prawniczego realizmu metodologicznego, który zakłada - w ogólnym ujęciu - że wybór metod gromadzenia wiedzy o prawie zależy zawsze od konwencji dociekań oraz od przyjmowanych wstępnych założeń ogólnoteoretycznych w relacji do samego przedmiotu rozważań. Wydaje się w tym kontekście, że obrona przez Autora pracy konceptualizacja teoretyczna i odpowiadająca jej metodologia bardziej nawiązują do współczesnej doktryny reformowanego pozytywizmu prawniczego H.L.A. Harta, czy do post-pozytywistycznych teorii L.L. Fullera i R. Dworkina, niż do tych wizji prawoznawstwa, które prezentowane są na kanwie różnych odmian prawniczego postmodernizmu.

Wspomnieć wypada, że Autor w wymiarze metodologicznym sięga również po metodę ekonomicznej analizy prawa, chociaż bezpośrednio tego w treści pracy nie odnotowuje. Czyni tak np. w wątku pracy dotyczącym obowiązku dokonania płatności związanej ze zmianą przynależności klubowej piłkarza nie będącego „zawodnikiem wolnym”, tzn. objętym jeszcze czasowym kontraktem łączącym go z klubem odstępującym. Problem finansowy występuje też gruncie opłaty na rzecz klubu wcześniej szkolącego piłkarza, czy w przypadku zastosowania tzw. mechanizmu solidarnościowego przy zawieraniu umowy transferowej. Kwestia zarobkowa występuje też w kontraktach zawodniczych, które Autor zalicza do klasy umów towarzyszących zasadniczej umowie transferowej. Przedmiotowa metoda *Law and Economics* opiera się, w pewnym uproszczeniu, na założeniu racjonalności wyboru postępowania strony stosunku prawnego w kontekście obowiązujących regulacji – wyboru dokonanego pod wpływem oceny jakiego rodzaju korzyści materialne wynikać mogą z podjętego w danej „sytuacji prawnej” działania. Przypuszczać należy, że rozważania w takiej konwencji analitycznej są nad wyraz przydatne w dociekaniach koncentrujących się na wszelkich transferach sportowych. Stąd też, zachęcam mocno Autora, aby w dalszych etapach rozwijania kariery naukowej, w szerszym jeszcze stopniu wykorzystywał metodę ekonomicznej analizy prawa przy konstruowaniu kontekstowych teorii prawa sportowego z potencjałem praktycznych zastosowań.

6. MATERIAŁ ŹRÓDŁOWY

Objętość i zawartość materiału źródłowego jaki zaproponował Autor rozprawy jest imponująca i świadczy o jego wszechstronnych zainteresowaniach, które nie są związane wyłącznie z problematyką podejmowaną w recenzowanej pracy.

Wykaz bibliografii Autor dzieli na pięć części składowych: a/ źródła prawa; b/ orzecznictwo; c/ literaturę; d/ źródła internetowe; e/ inne. Ujęcie to nie budzi wątpliwości, choć być może pierwszą z tych grup bibliograficznych lepiej byłoby zamieścić pod nazwą „zwarte regulacje prawne”, biorąc pod uwagę prawotwórczy charakter wielu orzeczeń sądów i trybunałów, w szczególności TSUE, CAS i FIFA, które odnoszą się do prawa sportowego - w tym także do prawa piłkarskiego – co stanowi zresztą jedną z kluczowych tez całej dysertacji. Analizę przywołanego orzecznictwa Sądu Najwyższego RP ułatwiałyby również adnotacja wskazująca meritum sprawy i jej strony, jak ma to miejsce w przypadku zamieszczonych w bibliografii orzeczeń BAT i CAS oraz postanowień FIFA.

Obszerność źródeł wykorzystanych przez B. Armknechta w dysertacji zaświadcza o jego niewątpliwym potencjale intelektualnym, umożliwiającym prowadzenie badań naukowych na polu prawoznawstwa w zakresie odnoszącym się nie tylko do wybranych cywilistycznych aspektów prawa sportowego. Szeroki zakres wiedzy Autora widoczny jest dobrze na tle zaprezentowanej bibliografii. Pozycje zawarte w zestawieniu literatury źródłowej – w tym anglojęzyczne - obejmują zarówno tematykę nauk prawnych, jak też innych dziedzin nauki. W pierwszym segmencie znajdują się publikacje związane z ogólną teorią i filozofią prawa, prawem cywilnym, karnym i administracyjnym, prawem handlowym, prawem pracy, prawem finansowym, publicznym i prywatnym prawem międzynarodowym, europejskim prawem wspólnotowym. Natomiast szersze, wykraczające poza prawoznawstwo, płaszczyzny zainteresowań poznawczych Autora dokumentują zamieszczone w bibliografii monografie i artykuły, poruszające zagadnienia naukoznawstwa, filozofii, socjologii, ekonomii, politologii oraz teorii i historii sportu.

Komplementarna wiedza Autora dysertacji umożliwia mu oparcie dociekania na założeniu, że rozwiązywanie problemów prawa sportowego w warstwie ogólnoteoretycznej oraz cywilistycznej – związanej w szczególności z umową transferu piłkarskiego – winno przebiegać na fundamencie otwartej na zmiany i modyfikacje formuły prawoznawstwa. Zakłada ona w sposób wyraźny

potrzebę wielopłaszczyznowego i interdyscyplinarnego badania prawa, jako zjawiska o społecznym i normatywnym charakterze oraz silnie złożonej naturze, a to wymaga zarówno pełniejszej integracji gałęziowej w granicach samego pola nauk prawnych, jak również wiązania prawoznawstwa z innymi współczesnymi dziedzinami nauki. Takie podejście epistemologiczne prezentuje Autor rozprawy, co zasługuje na pozytywną ocenę - choć jak się wydaje - podejmowanie przez niego wielu wątków pobocznych, które mają potwierdzać taką szeroką perspektywę poznawczą, przyczyniło się do nadmiernego rozbudowania treściowego całego opracowania.

7. STRONA FORMALNA

W zakresie czysto formalnym dysertacja nie jest wolna od mankamentów związanych głównie ze stylistyką przekazywanych treści. Jak się wydaje, wynika to przede wszystkim z tendencji Autora pracy do budowania zdań wielokrotnie złożonych, których treść jest nazbyt urozmaicona, co nie ułatwia odczytania sensu całego przekazu. W niektórych segmentach pracy – szczególnie w trzech pierwszych rozdziałach – narracja nie jest zawsze płynna. Wynika to w części z powtarzania pewnych przedstawionych już wcześniej kwestii, a w największym chyba stopniu z chęci Autora do zaprezentowania w rozprawie całej swej komplementarnej wiedzy, zdecydowanej wykraczającej nie tylko poza tematykę recenzowanego opracowania, ale także poza granice prawoznawstwa w ogóle.

W wymiarze postulatywnym zachęcałbym Autora rozprawy w przypadku próby jej publikacji w całości lub wybranych jej fragmentów do konsultacji oraz współpracy - na etapie końcowego przygotowywania tekstu – ze specjalistą w zakresie redagowania profesjonalnych tekstów prawniczych.

Usterki formalne recenzowanego opracowania nie wpływają zasadniczo na jego merytoryczną ocenę, utrudniają jednak nieco lekturę i wymagają niekiedy od czytelnika wysiłku przy interpretacji myśli jakie Autor zamierzał w tekście przedstawić. Ma to miejsce w szczególności przy próbach zakreślenia linii demarkacyjnej pomiędzy opisem a oceną faktów i zjawisk, jakie przedstawiane są w diagnostycznych i projektujących fragmentach rozprawy. Z drugiej strony zauważyć warto, że bardzo dobrze od strony merytorycznej i technicznej opracowane są w dysertacji przypisy, spełniające niejednokrotnie ważną funkcję wyjaśniającą.

8. OCENA OGÓLNA

Recenzowana dysertacja nosi niewątpliwe cechy naukowości z uwagi na podjęty przez Autora wysiłek skonstruowania kontekstowej teorii prawa sportowego odnoszącej się do natury umowy transferu zawodnika czynnie uprawiającego piłkę nożną. Próbę tę ocenić trzeba za udaną w szerokim aspekcie poznawczym, bowiem Autor zarówno w należyty sposób określił istotę podjętego problemu badawczego, jak też przedstawił projekcję jego rozwiązania. Jeśli założy się, że teorie prawa sportowego związane są w ogólnym ujęciu z analizowaniem rzeczywistości świata sportu, zmierzającym do sformułowania analitycznych lub empirycznych twierdzeń o tej rzeczywistości – to uznać trzeba, że rozprawa autorstwa B. Armknechta wypełnia znamiona teoretyczności i przyczynia się w ten sposób do rozwoju nauki prawa sportowego. Jest to ważne z tego powodu, że chociaż na przestrzeni kilku ostatnich dekad odnotować można pojawianie się na krajowym rynku coraz większej liczby - publikowanych i niepublikowanych - tekstów o profilu prawnosportowym, to niewiele jest opracowań zawierających refleksję teoretyczną nad postrzeganym wielowymiarowo prawem sportowym.

Oceniana rozprawa oparta jest na solidnym materiale źródłowym. Wysoko ocenić też można jej interdyscyplinarny charakter polegający na połączeniu zagadnień ogólnej teorii prawa sportowego z jego szczegółowym kontekstem odnoszącym się do cywilistycznie ukierunkowanych dociekań na temat obligacyjnej umowy transferowej w wybranej dyscyplinie sportu – piłce nożnej. Podjęcie tego niewątpliwie ambitnego zadania w takim ujęciu konstrukcyjnym uzasadnione jest faktem, że odkrycie natury transferu piłkarskiego nie wydaje się możliwe bez ukazania specyficznych właściwości prawa sportowego, której to specyfiki przedmiotowa umowa jest odzwierciedleniem. To niezbędne tło ukazane przeglądowo przez Autora pracy w wymiarze sprawozdawczym - w świetle utrwalonych już poglądów w ramach integralnych teorii prawa sportowego – stało się punktem wyjścia do cywilistycznych rozważań szczegółowych, których wynik traktować należy w kategoriach oryginalnego rozwiązania problemu naukowego o nowatorskim charakterze.

Naczelnej i najbardziej doniosłej teoretycznej tezy jaką odczytać można z recenzowanej pracy nie należy raczej łączyć z dowodzeniem istnienia stanu zaawansowanej prywatyzacji prawa sportowego i wpływie tego procesu na treść i formę regulacji mających za przedmiot stosunki obligacyjne w sporcie, ale z twierdzeniem o legalności takich umów kształtowanych na płaszczyźnie normotwórczej aktywności organizacji sportowych o statusie prywatnym, które

dysponują znaczącymi zasobami globalnej władzy nad sportem, co umożliwia im wkraczanie swymi decyzjami o powszechnym zasięgu obowiązywania na pole regulacji o wyraźnie publicznoprawnym charakterze. Mamy w tej sytuacji do czynienia z podmiotową zdolnością tego typu podmiotów do autonomicznego tworzenia i zarazem egzekwowania regulacji normatywnych wiążących m.in. w zakresie dotyczącym umowy transferu piłkarskiego. Taka zasadnicza teza wybrzmiewa z dysertacji B. Armknechta i jest ona dobrze uzasadniana w epistemologicznej procedurze krytycznej argumentacji. W tym zakresie Autor wykazuje z pewnością umiejętność analitycznego myślenia oraz zdolność logicznego wnioskowania – cechy niezbędne do prowadzenia badań naukowych.

Dobrym prawem recenzenta rozprawy doktorskiej jest podejmowanie dyskusji i polemiki naukowej z poglądami eksponowanymi w pracy, a także do formułowania ocen krytycznych. Uwagi o takiej wymowie zostały przedstawione w poszczególnych sekwencjach recenzji. Mają one – jak sądzę - konstruktywny i w dużej mierze postulatyczny wymiar z myślą o przyszłych przedsięwzięciach badawczych Autora oraz ewentualnych planach publikacyjnych. Wypowiedzi krytyczne nie wpływają też na ogólnie pozytywną ocenę dysertacji - są głównie podyktowane troską o wzmocnienie potencjału naukowego Autora, co byłoby niewątpliwie korzystne dla rozwoju nauki prawa sportowego, a w konsekwencji podnoszenia rangi tego prawa w gałęziowej strukturze prawoznawstwa.

KONKLUZJA

Lektura i wnikliwa analiza rozprawy doktorskiej mgr Bartosza Armknechta „Umowa transferu zawodnika piłki nożnej” przygotowanej pod naukowym kierunkiem prof. Joanny Kruczalak-Jankowskiej i prof. Kamila Zeidlera – skłania do pozytywnego ocenienia tej pracy i pozwala jednocześnie na sformułowanie finalnego wniosku, że Autor wykazał wystarczającą zdolność do prowadzenia badań naukowych i legitymuje się w tym zakresie dobrym przygotowaniem teoretycznym, a jego dysertacja stanowi samodzielne i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w dziedzinie nauk prawnych z zakresu prawa sportowego. Tym samym recenzowana rozprawa spełnia wszelkie wymogi wynikających ze stosownych uregulowań prawnych o tytułach i stopniach naukowych i stanowi jednocześnie podstawę do dopuszczenia Autora do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

